

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 3 Sayı/Num: 1

Haziran/June 2023

ISSN 2792-0194

H.1203-1204 (M.1788-1789) Tarihli 179 Numaralı Ankara Şer'iyye Siciline Göre: Ankara'daki Asayiş Olayları^{1*}

According to Ankara Shari'a Registry No. 179 dated H.1203-1204
(M.1788-1789): Public Security Events in Ankara

Yusuf PEHLİVAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

Ankara Yıldırım Beyazıt University of Social Sciences Institute
yusuf5689@gmail.com / 0009-0003-2608-5866

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 03.05.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 22.06.2023

Published / Yayın Tarihi: 27.06.2023

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume/ Cilt: 3 Issue/ Sayı: 1 Pages/ Sayfa: 105 - 115

¹ * H.1203-1204 (M.1788-1789) Tarihli 179 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Özet

Şer'iyye sicilleri genel olarak "kadı sicilleri, kadı defterleri zabt-ı vekâyi veya şer'iyye sicil defterleri" gibi şekillerde isimlendirilmektedirler. Bazen de bu isimler yerine genel olarak Osmanlı mahkeme kayıtları veya Osmanlı mahkeme sicilleri şeklinde adlandırılmaktadır. Şer'iyye sicilleri bir dönemin toplumsal hayatının aydınlatılmasında, bir şehrin kültürel, sosyo-ekonomik geçmişinin anlaşılmasında, askeri tarih ve hukuk tarihi araştırmalarında yararlanılan ve yararlanılması gereken öncü kaynaklar arasında yer almaktadır. Çalışmamızda H.1203-1204 (M.1788-1789) Tarihli 179 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinde yola çıkılarak Ankara'da meydana gelen asayişe müessir konular incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Şer'iyye Sicili, Asayiş, Cinayet, Aile İçi Şiddet

Abstract

Shari'a registers are generally called as "kadı register, kadi register zabt-ı vekâyi or Shari'a register registers". Sometimes, instead of these names, they are generally referred to as Ottoman court records or Ottoman court records. Shari'a Registers are among the leading sources that are used and should be utilized in illuminating the social life of a period, providing the cultural, socio-economic background of a city, and military and legal history researches. Based on the Ankara Shari'ah Registry No. 179 dated H.1203-1204 (M.1788-1789), our study reveals the issues affecting the public order in Ankara.

Keywords: Ankara, Shari'a Registers, Public order, Murder, Family domestic violence

GİRİŞ

Şer'iyeye sicilleri araştırmacılar için zengin bilgiler barındıran birinci elden kaynak konumunda bulunan önemli tarihi belgelerdir. Sosyal tarih araştırmacısı da hukuk tarihi çalışan araştırmacı da sicilleri birincil öneme sahip kaynak olarak görebilmektedir.² Bu belgelerin son yıllarda askeri tarih araştırmacıları tarafından da kıymeti anlaşılmıştır.³ Belgeler özellikle şehir tarihi, iktisat tarihi, diplomasi ve yer adları çalışmaları bakımından zengin bilgilere sahiptir.

Şer'iyeye sicillerinin en erken tarihlisi olan Bursa şer'iyeye sicillerinin, 1455 yılından itibaren başladığı görülmektedir. Şer'iyeye sicilleri XV. Asrın ikinci yarısından sonra başlayıp XX. Asrın ilk çeyreğine kadar uzun bir zaman dilimini içerisinde barındırmaktadır. Bu süre zarfında yaşamış birçok kişinin biyografik bilgilerinin yanı sıra toplumsal, siyasi, iktisadî ve hukuki açıdan önemli bilgiler veren kaynaklar arasındadır.

Şer'iyeye mahkemeleri Tanzimat Dönemi'ne kadar yegane mahkeme statüsünde iken Tanzimat döneminden sonra da diğer yeni kurulan mahkemeler ile birlikte varlığını sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren ortaya çıkan ihtilafların çözüme kavuşturulduğu yer olan Şer'iyeye mahkemelerinde başta kadılar olmak üzere bölgenin büyüklüğüne göre kadılara yardımcı olan muhtelif görevliler de görev yapmaktaydı. Osmanlı'da kadılar mahkemede önlerine gelen anlaşmazlık konularını çözmek için ilk önce tabi oldukları mezheplerin fıkıh kitaplarına müracaat ederlerdi. Bu kitaplarda aradıklarını bulamazlarsa fetva kitaplarına daha sonra ise mezheplerinde bu konu hakkında âlimler tarafından söylenmiş sözlere bakarak hüküm vermeye çalışırlardı. Nihayetinde yine bir çözüme ulaşamazlarsa başka bir mezhebi taklit ederek hüküm verirlerdi. Kadılar aynı zamanda hükümdar tarafından yayımlanmış kanunnameleri de uygulardı. Kadılar örfi konularda anlaşmazlıkları çözerken de bu kanunnamelere müracaat ederlerdi. Kanunnamelerin de şer'i hukuka aykırı olmamasına dikkat edilirdi.⁴

Belgelerde şehir tarihi açısından o şehrin mahalle listeleri, dini ve sosyal yapılarının inşası, bakım ve onarımlarının yapılması, şehirde yürütülen imar faaliyetleri ve bu faaliyetlerde kullanılan malzemelerin çeşit ve fiyatlarını öğrenmekteyiz. Bunun yanı sıra şehir nüfusunu, nüfusun etnik ve dini yönden ayırımını, nüfusun zaman içinde maruz kaldığı doğal afetleri, evlenme boşanma kız kaçırma gibi konuları öğrenebilmekteyiz. Şehirlerdeki esnaf gurupları ile bunların meslekleri ve malları, narh fiyat listeleri, usta ve ırgat yevmiyeleri, sancak ve şehir halkından toplanan vergi miktarları, tereke kayıtları gibi bilgilere de ulaşabilmekteyiz. Görüldüğü üzere araştırmacıya şehir tarihi ile ilgili çok yönlü bilgi veren şer'iyeye sicilleri son yıllarda çeşitli bölgelerdeki mahallî hayata dair bilimsel araştırmaların ana kaynağı olmuştur. Özellikle bir bölgenin şehir tarihi ve iktisadi tarihini ortaya koymak isteyen araştırmacılar böyle bir çalışmanın en önemli kaynağı olan şer'iyeye sicillerine bakmadıkça ortaya çıkarılan eserler her yönüyle eksik kalacaktır.

Şer'iyeye sicil defteri tutulurken defterin ön kısmına ilâm, hüccet, tereke gibi belgeler kaydedilirken merkezden gelen ferman, emir, buyuruldu, tezkere, berat gibi belgeler ise defterine arka kısmına kaydedilmiştir. Ankara şer'iyeye sicilleri üzerinde yapılan web tabanlı arşiv taramasında daha önce transkripsiyonu yapılmadığı tespit edilen 179 numaralı Ankara Şer'iyeye Sicil Defteri transkribe edilerek araştırmacıların kullanımına sunulmak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan cd şeklinde

2 Reşat Kasaba (1985), 'Geç Dönem Osmanlı Toplumsal Tarihi İçin Kaynak Olarak Mahkeme Sicilleri' Tarih ve Toplum sy. 14, s.121-125

3 Mehmet Kayıran (1983) 'Şer'iyeye Sicillerinin Askeri Tarih Bakımından Önemi', Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara, s. 131-143

4 Ekrem Buğra Ekinci (2006), İslam Hukuku Tarihi, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, s.152.

temin edilmiştir. Defterin aslı şuan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na muhafaza edilmektedir.

1583-1925 yılları arasında Ankara mahkemesinde tutulan defterlerin sayısı 877 olup bunların 593 adedi Ankara kazasına aittir. Bu defterler ilk muhafaza edildiği Ankara Etnoğrafya Müzesi'nden 1991 yılında Milli Kütüphane'ye oradan da 2008 yılında Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'na nakledilmiştir.

Çalışmamıza konu olan 179 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicil Defteri'nin önceden yazılan boyutunun (16,5x456 cm) üzeri çizilerek, 45,5x18,8 olarak yeniden yazılmıştır. Defterin sırtı siyah meşin, satırları siyah pantizot bezdir. Defterin başladığı ve bittiği tarihler gün-ay-yıl olarak yazılmış ardından üzeri karalanmıştır. Yeni yazılan başlangıç ve bitiş tarihleri Evâsıt-ı Cemaziyelevvel sene 1203 (11 Şubat 1789) ve 26 Safer sene 1204 (15 Kasım 1789) olarak belirledik. Defterin suretler kısmında 1203 yılı Rebiyyülevvel ayına ait kayıtlar da mevcuttur. Defter talik yazı usulü ile kaleme alınmıştır. Defter, toplam 103 varaktan ve 301 belgeden oluşmaktadır. Belge numaralandırmaları sonradan yapılmıştır. Defter tek katip tarafından çift taraflı olarak tutulmuştur.

H.1203-1204 (M.1788-1789) Tarihli 179 Numaralı Ankara Şer'iyye Siciline Göre: Ankara'daki Asayiş Olayları başlığını taşıyan çalışmada sadece asayişe müessir olabilecek olaylar ele alınacaktır. Asayiş kelimesi TDK'ya göre "Bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması durumu, düzenlilik, güvenlik" anlamına gelmektedir. Bu tanımlamadan yola çıkılarak çalışmada "aile içi anlaşmazlıklar, alacak-verecek konuları, adam öldürme, darp, gasp, tecavüz, mülk ve arazi anlaşmazlıkları" gibi toplumunun huzurunu ve güvenliğini etkileyebilecek konulara değinilecektir. Ayrıca bu defterde asayişe müessir konular dışında "tereke kayıtları, merkezden gönderilen emirler, ticari-iktisadi ve sosyo-kültürel konulara dair çeşitli türden bilgiler de bulunmaktadır."

1. Tarihi ve Coğrafi Açından Ankara

Ankara şehri İç Anadolu Bölgesinin kuzey batısında bulunmaktadır. Kırıkkale, Eskişehir, Aksaray, Konya, Bolu, Çankırı Ankara'ya komşu şehirlerdir. Orta Anadolu platolarında ve Karadenizin dağlık bölgesine geçiş sahası olan Ankara doğu tarafında Kızılırmak, batı tarafında ise Sakarya ırmakları arasında bulunmaktadır. İklim olarak kışları soğuk yazları ise kurak geçen karasal iklim hakimdir. Bitki örtüsü olarak da step ve bozkırdır. Tarih boyunca Ancora, Ancyra, Angora, Angur, Ankira, Ankura, Ankuria, Ankyra, Engüriye, Antoninnania gibi değişik isimlerle anılmıştır.⁵ Ankara tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bölgenin en kadim kentlerinden biridir. Bu medeniyetler arasında Hititler, Frigler, Galatlar ve Romalıları saymak mümkündür. Şehir Doğu Roma hakimiyetinde iken Tuğrul ve Çağrı beyler döneminde sık sık Selçuklu akımlarına maruz kalmışlar 1071 Malazgirt Zaferi ile beraber de Türkler Anadolu içlerine girmişlerdir. Ankara ise 1127 yılında Danişmend hükümdarı Emir Gazi tarafından feth edilmiştir.⁶

Ankara Osmanlı Devleti hakimiyetine 1354 yılında Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından katılmış ve bir Osmanlı sancağı olmuştur.⁷ Osmanlı döneminde Ankara sanayi ve ticaretin geliştiği önemli bir kent olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin topraklarının geniş bir coğrafi yayılım gösterdiği için devletin idari yapısı bu doğrultuda şekillenmiştir. Devletin yönetim biçimi, eyalet ve sancak ilkesine dayanmaktadır. Devletin toprakları eyalet

5 Sargon Erdem, "İslam Öncesi Ankara", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), III, 202.

6 Rıfat Özdemir, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, s.21.

7 Tuncer Baykara, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I (Anadolu'nun İdari Taksimatı), 80.

lere, eyaletler ise sancaklara bölünmüştür.⁸ Sancak merkezlerinde iki yetkili görev almaktadır. Bunlar idarî ve askerî görevleri yürüten sancakbeyi ile yargı görevini yürüten kadıdır. Sancakbeyi ile diğer askerî ve idarî görevliler ehl-i örf sınıfını (ümera) teşkil etmiş; kadı, müderris, müftü vb görevliler ise ehl-i ilim sınıfını (ulema) teşkil etmiştir.⁹ Ankara, Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girdikten sonra 1462 yılına kadar Anadolu Eyaleti'nin merkezi olmuştur. Bu tarihten sonra ise merkezin Kütahya şehrine taşınmasıyla birlikte Ankara sancak merkezi olarak varlığını devam ettirmiştir.¹⁰ Ankara sancağı XVI. yüzyılda merkez kaza dışında Murtazaâbât, Çubuk, Ayaş, Bacı ve Yabanâbât, kazalarından oluşmaktaydı.¹¹

XVI. yüzyılın ilk çeyreğine ait tahrir defterlerine göre, Ankara şehri 2000'i aşkın Müslüman ve 120 kadar Hıristiyan ve 30'a yakın Yahudi evinin olduğu bir kentti. Bu sayının yaklaşık olarak 2200 eve tekabül ettiği tespit edilmiş, sonuç olarak bu yüzyılda kentin nüfusunun yaklaşık 10-12 bin civarında olduğu kabul görmüştür. Bununla birlikte kimi istisnalar dışında kentte Yahudi, Ermeni, Rum ve Müslümanlara ait mahalleler bulunmaktaydı. XVII. yüzyıla gelindiğinde kent nüfusu 25.000'e yükselmiş ancak Celali isyanlarıyla birlikte bu nüfus azalmıştır.¹²

Ankara'nın ekonomik gelişiminde coğrafi olarak ticaret yollarının kesişiminde bulunması etkili olmuştur. Ankara, doğu-batı ekseninde devam eden İpek Yolu'nun Tebriz-Bursa hattının bağlantı noktasında bulunması yanında, Anadolu'yu Halep'e bağlayan ticaret yolunun da üstünde yer almaktaydı.¹³ Koyun, keçi gibi küçükbaş hayvancılığın yaygın olduğu Ankara, bu ekonomik faaliyete paralel olarak boya, dokuma ve boyalı kumaş sanayisinin de geliştiği bir şehir olmuştur. Bu üretim kolu bilhassa ordu mensuplarının elbise ihtiyacının karşılanmasında önem arz etmiştir.¹⁴

XVII. yüzyıla gelindiğinde ülkenin birçok yerinde eşkıyalık artmıştır. Yıllar geçtikte merkezi otoritenin zayıflaması ve uzun süren savaşlar nedeniyle yeniçerilerin ayaklanmaları, Anadolu'da eşkıyalığın artmasının nedenleri arasındadır. Bu tür faaliyetlere XVI. yüzyıl sonrası Ankara'sında rastlamak mümkündür. Ankara XVI ve XVII.yüzyılda önemli bir sanayi ve ticaret kenti olmasına rağmen XVIII. yüzyıl sonlarında merkezi otoritenin zayıflaması nedeniyle asayiş olaylarının sıklıkla yaşandığı güvensiz bir ortama dönüşmüştür.¹⁵

8 Yusuf Halaçoğlu, (1991). XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı", TTK yayınları, Ankara, S.73.

9 Hüseyin Çınar, (1993). H.1020-1021 tarihli 13 numaralı Ankara Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirme, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.40

10 Rıfat Özdemir, (1986). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.136.

11 Rıfat Özdemir, (1991). "Ankara (Osmanlı Devri)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.3, İstanbul 1991, s.207

12 Nejat Göyünç, (1967). "16. Yüzyılda Ankara", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 1 (Ankara 71-75

13 Özer Ergenç, (1980). 'XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler' Osmanlı Araştırmaları Dergisi, I/1 s. 85-108.87.

14 Sevgi Aktüre, (1981). "16. Yüzyıl Öncesi Ankara"sı Üzerine Bilinenler", Tarih İçinde Ankara Seminer Bildirileri, Eylül 1981, Ankara, TTK Yay., (Ankara: 1984), 1.

15 Birsen Edanur Yıldırım, (2006). Ankara Sancağı'nın Tarihi Coğrafya Bakımından Yerleşme ve Nüfusu (1871-1907) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 31.

2. Asayişe Müessir Konular

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de insanlar arasında bir takım sıkıntılar ve huzursuzluklar olmuştur. Bu sıkıntılar ve huzursuzluklar bölgede asayiş ve güvenlik sorunlarının oluşmasına fırsat vermiştir.

1789-1790 yıllarında Ankara mahkemesince çeşitli kategorilerde farklı dava türleri görülmüştür. Bu olaylar içeriği ve suçların türlerine göre sınıflandırılarak aşağıda kısaca bahsedilmiştir.

Osmanlı Devleti farklı etnisiteye, dine ve kültüre sahip birçok farklı insanın bir arada uzun yıllar barış içinde yaşadığı bir devlet olmuştur. Devlet bünyesinde barındırdığı müslim ve gayrimüslim tebaanın dinine, kültürüne müdahale edip asimile etmeye çalışmamış bilakis bu toplulukların barış içerisinde uzun yıllar özbenliklerini kaybetmeden hayatlarını idame ettirmelerine olanak sağlamıştır. Uygulanan bu hoşgörü politikası ile farklı dinden farklı ırktan topluluklar da birbirlerini ayırıştırıp düşmanca tutum sergilemeden varlıklarını sürdürmüşlerdir.

2.1 Alacak-Verecek Konularında Anlaşmazlıklar

İncelediğimiz defterde insanların birbirleri arasında en çok ihtilafa düştükleri konu alacak verecek konularıdır. İnsanlar genellikle bu konuları mahkemeye taşımış ve şahitler vasıtasıyla iddialarını ispat etmeye ve netice almaya çalışmışlardır. Alacak-verecek davaları olarak muhtelif kayıtlar mevcuttur. Bunlardan ilki Ankara'nın Hatûnî mahallesinden Karaoğlu İstefan'ın aralarında daha önce ticaret yaptığı Seferşe oğlu Kiyork'tan alacağının bulunduğunu ve bu alacağını mahkeme huzurunda talep ettikten sonra muslihûn denilen arabulucu sayesinde 70 guruş bedel karşılığında aralarındaki anlaşmazlığın çözüldüğünü gösteren kayıttır.¹⁶ Kayıtlardan bir diğeri Ankara'ya bağlı Kasaba-i Süfla Kutikin köyünden olan Kara Hacı lakaplı Hacı İbrahim'in, İsmail oğlu Ali Beşe isimli şahsa borç olarak arpa, buğday ve para verdiğini fakat bu iddasını ispat edemediğini gösterir kayıttır.¹⁷ Başka bir belgede ise Ankara'nın Koçhisar köyünden İbrahim bin Ömer'in iddasına göre Ali Dayı oğlu Mehmed'in zorla kendisine ait tahıl ve hayvanlara el koyduğunu iddia etmesiyle görülen davada aralarına arabulucu girerek barıştıklarını gösteren kayıttır.¹⁸ Başka bir kayıta ise Ankara'nın gayrimüslim halkından İzmir'de vefat eden Topal Aritun oğlu Bedros'un Baron oğlu Begosta alacağının bulunduğunu varislerin iddia etmesi üzerine görülen davada Baron oğlu Begos'un bu alacağı vefat eden Arituna hayattayken ödediği şahitler vasıtasıyla ispat edildiğinden davanın düştüğünü gösteren kayıttır.¹⁹ Bu kayıttan da anlaşılacağı üzere günümüzde olduğu gibi geçmişte de şahitliğin ne denli önemli olduğu bir olayın açığa çıkması ya da bir gerçeğin aydınlatılmasında nasıl bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır.

Geçmişte mahkemelerde toplumun önde gelen ve saygı duyulan kişileri, arabulucu rolünü üstlenerek davaların çözüme kavuşturulmasına yardımcı olabilmekteydiler. Bu davalar çözüme kavuşturulurken bazen arabulucular para karşılığında insanları uzlaştırmayı başarabilmişlerdir. Mağdur kişiler de mahkeme huzurunda arabulucular vasıtasıyla zararları tanzim edildikten sonra davalarından vazgeçme yoluna gitmişlerdir. Bu yöntemin başarısı bu kayıtlardan da anlaşılacağı üzere adalet sistemine yardımcı olan bir uygulamadır. Günümüzde de yakın zamanda resmi olarak oluşturulan arabuluculuk uygulaması sayesinde bazı konulardaki anlaşmazlıklar mahkemelere intikal etmeden arabuluculara sevk edilerek anlaşmazlıklar giderilmeye çalışılmıştır. Bu yöntem ile de mahkemelerin iş yükü ciddi anlamda azalmaya başlamıştır.

16 AŞS. 179, s.5, b15

17 AŞS. 179, s.12, b48

18 AŞS. 179, s.16, b66

19 AŞS. 179, s.27, b105

2.2 Aile İçi Anlaşmazlıklar

Aile, bir cemiyetin örfi ya da kanuni nizamı içinde gerekli muameleleri yerine getirerek, hayatlarını birleştiren çiftlerin beraber ortaya koyduğu anne, baba ve çocuklardan oluşan, birbirlerine kan bağı ile bağlı bireylerin ortaya çıkardıkları bir topluluktur.²⁰ Türk toplum yapısında aile kavramı önemli bir yer tutar. Bu kavramın gelişimde Türk gelenek ve görenekleri ile İslamiyet son derece belirleyici olmuştur.

Eski Türk ailesi birçok toplumdaki gibi ataerkil bir yapıdadır. Yalnız bu ataerkil aile yapısı Yahudi veya Roma toplumunda olduğundan farklıdır. Çünkü eski Türk ailesinde aile reisine geniş yetkiler veren, eş ve çocukları adeta bir mülkiyet ilişkisiyle babaya bağlayan bir yapı görülmemektedir. Ayrıca Türk toplumunda kadının diğer toplumlara göre sahip olduğu mevki onun evlenme sırasında bir mal gibi alınıp satılmasına bir engel teşkil etmiştir.²¹

İslamiyette ve Türk tarihinde “aile” kavramı büyük bir öneme haiz olmasına rağmen zaman zaman aile içi şiddet ve anlaşmazlıklar görülmüş ve hâlâ da görülmektedir. Bu konuyla ilgili incelediğimiz defterde bir adet kayıt mevcuttur. Bu kayda göre; gayrimüslim nüfustan Ankara'nın içinde ikamet eden Senan oğlu Ohannes, oğlu Kirkor'un kendisine itaat etmeyip eziyet ettiğini bundan dolayı da yanından uzaklaştırılmasını talep etmiştir. Şahitler vasıtasıyla da bu iddiasının doğruluğu anlaşılması üzerine Kirkor'un babasından uzaklaştırılmasına karar verilmiştir.²²

Bu kayıttan da anlaşılacağı üzere bugün 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunda verilen benzer hükümlerin aslında daha evvel Osmanlı Devleti'nde de var olduğu ve buna benzer şekilde uygulandığı görülmüştür. Bugün aile mahkemelerinin önleyici bir tedbir olarak verdiği bu karar o dönemde de kadıların lüzum görmeleri halinde uygulanan bir yaptırım biçimiydi. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de buradaki amaç şiddet mağduru bireyi korumak ve akabinde şiddet uygulayan şahsı uzaklaştırmaktı.

21. Yüzyılda aile içi şiddet hâlâ güncel bir konu olarak önemini muhafaza etmektedir. Bu sebepten ötürü teknolojinin daha da gelişmesiyle birlikte bu konudaki tedbirlere de bir dizi yenilik getirilmiştir. Örneğin “kades” adını verilen uygulama ya da elektronik kelepçe gibi cihazlarla aile içi şiddetin azaltılması veya mümkünse tamamen ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır

2.3 Ölüm Konulu Belgeler (Taksirle Ölüme Sebebiyet verme-Kasten Adam Öldürme-İntihar)

Sicilde 9 adet ölüm kaydı bulunmaktadır. Bunlardan 2 tanesi taksirle ölüme sebebiyet verme, 3 tanesi kasten öldürme, 1 tanesi intihar, 3 tanesi ise ölüm soruşturmasıdır.

Taksirle ölüme sebebiyet verme konulu belgelerden ilki Ankara'nın Debbaghâne mahallesinden Ohannes oğlu Avakim isimli çocuğun, Mirza oğlu Mustafa'nın atıyla üzerine yürüyüp ölümüne sebep olması üzerine görülen davada adı geçen Mirza oğlu Mustafa'nın atını zapt edemediği için kendi isteği dışında ölümüne sebep olduğunu iddia etmesi üzerine çocuğun varislerine 25 kuruş vermeyi kabul edip aralarında sulh olduklarını gösteren belgedir.²³ Belgeden de anlaşılacağı üzere asayiş olaylarında kullanılan yöntemlerden birisi uzlaştırma yöntemidir. İnsanlar bazen kendi aralarında çözemedikleri olayı mahkemelerde davalının mağdurlara belirli miktarlarda tazminat ödemeleri karşılığında mağdurların davayı geri çektiklerine rastlanmıştır.

20 Tahir Çağatay, (1991) “Evli Çiftler Arası Münasebetlerin Bazı Tezahürleri Etrafında”, Aile Yazıları IV, Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yay., s.115

21 Mehmet Âkif Aydın (1989) ‘Aile’ TDVİA, C.2, s.196-200.

22 AŞS. 179, s.21, b83

23 AŞS. 179, s.9, b36

Başka bir kayıta da Ankara'nın Hacı Halil mahallesinden küçük çocuk olan Ali oğlu Mehmed'in kazaen Tüfenkci Halil'in dükkanında tüfeğin ateş alması sonucu yaralanarak vefat etmesi üzerine olayın kaza olmasından dolayı kan parası ve diyete gerek olmadığını gösteren kayıttır.²⁴

Kasten adam öldürme konulu belgelerin ilki Ayaş kasabasından es-Seyyid Osman'ın kendi kardeşi olan es-Seyyid Hasan'ı burada müftülük yapan Abdulhalim Efendi'nin kendi evinde öldürdüğünü iddia etmesi üzerine görülen davada adı geçen müftünün kardeşini öldürdüğünü ispat edemediği ancak altı yüz kuruş ile aralarında barıştıklarını gösteren kayıttır.²⁵ Başka bir belgede Bâlâ kasabasına bağlı Evciler köyünden olup tüfek ile vurularak öldürülen Halil Ağa oğlu es-Seyyid İbrahim'in mirasçılarının aynı köyün halkından öldürülenin dem ve diyetinin sorulmasını talep ettiklerini gösteren belgedir.²⁶ Bu kayıttan hemen sonra gelen diğer kayıta ise aynı konu tekrar edilmiş, görülen davada bu iddalarını ispat edememeleri üzerine davadan çekilmeleri gerektiğini gösteren kayıt mevcuttur.²⁷ Görülen başka bir davada ise Ankara'nın Gökçe mahallesinden İbrahim oğlu Boyacı Mustafa'yı bıçaklayarak öldüren Semercioğlu lakabıyla bilinen Abraham oğlu Haçadur'un varisleriyle görülen davada aralarına arabulucu girerek dört yüz yetmiş kuruş ve bir bağ vermek karşılığında sulh oldukları ancak ölenin mirasçılarının bu miktarı az bulduğunu fakat bu miktarın yetersiz olduğu iddasının da mahkemece reddedildiğini gösteren kayıttır.²⁸

Ölüm soruşturması konulu kayıtlardan ilki Ankara'nın Ahi Tura mahallesinden es-Seyyid Osman mahkemeye gelerek kendi evinde üzerine ateş sıçrayıp yanarak vefat eden kızı Hatice'nin ölümünde kimsenin suçu ve ihmali olmadığını ayrıca diyet talebi olmadığını belirttiği kayıttır.²⁹ Bir diğer belgede Ankara'ya bağlı Kasaba-i Süflâ'nın Lodummu köyünden Halil oğlu Salih isimli küçük çocuğun at üzerinden kazaen düşerek yaralanıp öldüğü ve bu ölümden kimsenin suçu ve kusurunun bulunmadığını gösteren kayıttır.³⁰ Diğer bir belgede Ankara'nın Bâlâ'ya bağlı Beynam köyünde mezarlıkta ölü bulunan Abdullah oğlu Cerik Hasan'ın katillerinin altı kişiden oluşan kürtler olduğu anlaşıldığından köy halkına herhangi bir ceza verilemeyeceğini gösterir kayıttır.³¹

Sicilde intihar konulu tek belge ise Ankara'nın Kaya mahallesinden Deveci Köse Ahmed'in kendini asarak intihar etmesinde kimsenin suçu ve dahli bulunmadığını gösteren kayıttır.³² Bu belgeden de anlaşılacağı üzere ölen insanlar üzerinde de bir soruşturma yürütülüp, ölen kişinin birileri tarafından öldürülme yada kaza sonucu ölmesi gibi olasılıklar da araştırılmaktadır. Deveci Köse Ahmed'in ölümü araştırılmış, soruşturma sonucuna göre ölümün intihar olduğu anlaşıldıktan sonra bu konu sicile kaydedilmiştir.

2.4 İrtikap, Mülk ve Arazi Anlaşmazlıkları

İrtikap konulu belgelerden; Ayaş kasabasından Mehmed ve Osman ile kardeşi Hasan, Kasaba müftüsü Abdulhalim Efendi'nin zorla halktan para alıp zimmetine geçirdiğini iddia etmeleri üzerine görülen davada Müfti Abdulhalim Efendi'ye iftira edildiğinin açığa çıktığını gösteren belgedir.³³ İrtikap konulu diğer bir belge ise Bâlâ'nın Dikmen köyü ahalisi, köylerindeki vergi gelirlerini toplayan ve gereken yerlere harcayan Nasuh oğlu

24 AŞS. 179, s.34, b137

25 AŞS. 179, s.18, b70

26 AŞS. 179, s.19, b74

27 AŞS. 179, s.19, b75

28 AŞS. 179, s.26, b103

29 AŞS. 179, s.4, b9

30 AŞS. 179, s.12, b50

31 AŞS. 179, s.9, b33

32 AŞS. 179, s.5, b14

33 AŞS. 179, s.18, b71

Molla Ali'de biriken paradan fazla olanının kendilerine iade etmesini istemeleri üzerine görülen davada Nasuh oğlu Molla Ali'nin topladığı gelirleri köyün giderlerine harcadığını şahitler vasıtasıyla ispatladığını gösteren kayıttır.³⁴

Mülk ve Arazi anlaşmazlığı konulu belgelerden biri Ayaş kazasından el-Hâcc Mehmed kızı İsmihan, es-Seyyid İbrahim oğlu es-Seyyid Hacı Mustafa'nın kendine ait üzüm bağına el koyduğunu iddia etmesi üzerine adı geçen bu üzüm bağının İsmihan'ın babasından satın aldığını şahitler vasıtasıyla ispat ettiğini gösteren kayıttır.³⁵ Diğer bir belgede ise Ankara'nın Hacendi mahallesinden el-Hâcc Halil oğlu Tabanoğlu Molla Mehmed, daha önce vefat eden Kel Paşa lakaplı Hüseyin'in arazi, ev, değirmen ve diğer mülklerini hayatta iken kendisine sattığını şahitler vasıtasıyla ispat ettiğinden varislerin bu mallardan el çekmeleri gerektiğini gösteren kayıttır.³⁶

2.5 Darp, Gasp, Yaralama ve Tecavüz Konulu Kayıtlar

Darp konulu belgelerden Ankara'nın Kızılbey mahallesinden Abdullah Kızı Dudu Fatıma'yı tüfek kundağı ile beline vurarak darp eden es-Seyyid Ali oğlu es-Seyyid Hasan ile sekiz kuruş karşılığında davasını geri çektiğini gösteren kayıttır.³⁷ Bir diğer darp konusu ise Bâlâ'nın Solfasol köyünden Ahmed Kızı Fatıma'nın Maksud oğlu İsmail'in dişini kırdığını öne sürmesi üzerine görülen davada iddiasını ispat edememesi üzerine davadan çekilmesi gerektiğini gösteren kayıttır.³⁸

Gasp konulu kayıtlardan biri ise Ankara'nın Eşenhor mahallesinden Kiryako ile Anton mahkemede Bacı nahiyesine tabi Hacı Tuğrul köyü ahalisinden 11 kişiden davacı olup isimlerini bilmedikleri 3 kişinin Hacı Tuğrul köyünde Kara Yakup oğlu Mehmed'in evinde otururken kendilerini darp edip eşyalarını çaldıklarını ve eşyalarının köyden çeşitli kimselerin ellerinde gördüklerinden dolayı bu kişilerin bulunup, eşyalarının köylüden sorulup, bu kişilerin köyden çıkarılmalarını talep ettikleri, mahkemenin ise şahit gösteremediklerinden dolayı iddialarının düşürülmesine karar verdiği kayıttır.³⁹

Yaralama konulu belge ise Ankara'nın içinde ikamet eden Kuyumcu Zekeriya oğlu Kararos, yeniçerilerden Murtaza Kethüdaoğlu diye bilinen İmam Beşe'nin kendisini dükkanında işiyle meşgul iken sol kürek kemiği üzerinden büyük bir bıçak ile yaraladığını ve kendisinin yaralandığını gösteren bir hüccet talep ettiğini; bu talebinin de muayeneden sonra kabul olunarak yerine getirildiğini gösteren kayıttır.⁴⁰ Kararos'a verilen hücceti bugün ile kıyaslayacak olursak darp raporu ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Günümüzde uygulanan Adl-i Tıb uygulamasının bir benzerinin, 1788-89 yılında Osmanlı'da uygulandığını, adaletin yerine gelmesi için devletin adalet sisteminde bugünküne benzer anlamda bir işleyişinin olduğunu bu vakada görmek mümkündür.

Tecavüze teşebbüs konulu tek belge mevcuttur. Bu belgede ise Ankara'nın kale sakinlerinden Ohannes, oğlu Osib'in Koyunoğlu Abraham'ın yanında çalışmakta iken Abraham'ın ona tecavüz maksadıyla yaklaşması üzerine davacı olmuş, Ohannes oğlu Osib'in bu olay nedeniyle psikolojisinin bozulduğunu iddia etmiş, fakat şahit gösterememesinden dolayı davadan bir netice alamamıştır. Abraham'ın Ohannese 40 kuruş

34 AŞS. 179, s.30, b119

35 AŞS. 179, s.14, b56

36 AŞS. 179, s.32, b133

37 AŞS. 179, s.8, b31

38 AŞS. 179, s.11, b46

39 AŞS. 179, s.6, b20

40 AŞS. 179, s.19, b77

vermesi üzerine de Ohannes davasını çekmiştir.⁴¹ Bu kayda göre mahkemelerde müddeî iddiasını ispat ile yükümlüdür. Mahkemede Ohannes bu suçu kanıtlayamamış ve bir sonuç alamamıştır. Yani günümüzde bir hukuk ilkesi olarak benimsediğimiz masumiyet karinesine o dönemde de riayet edildiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde daha müreffeh bir hayat sürdürülebilmesi için toplum içinde adalet olgusunun ne kadar hayati öneme sahip olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu sebeptendir ki adalet olgusunun temsilcisi olan "kadı"lar kendilerine gelen müracaatları değerlendirip, doğrudan bugün kamu davası diye de adlandırabileceğimiz, kendiliğinden soruşturulması gereken suçlar için örfi ve şeri hukuk bağlamında çeşitli hükümler verip, yaptırımlar uygulamışlardır. Bu hüküm ve yaptırımlar sonucu toplum içinde adalet sağlanmaya çalışılıp, toplumsal düzen ve refah düzeyi korunmaya çalışılmıştır.

İncelediğimiz belgelerden de görüldüğü üzere görülen davalarda şahitler hayati öneme sahiptirler. Bir suçun işlendiğinin XVIII. yüzyıl şartlarında ispatının ne kadar zor olabileceğini tahmin edebilmekteyiz. Bu sebeple de görülen davalarda toplumun ileri gelenleri ve saygın kimseleri mahkemelerde kimi zaman arabulucuk rolünde kimi zaman da şahit olarak devlet içerisindeki adalet düzenine katkı sağlamaya çalışmışlardır. Bu insanlar arabulucu olarak gerek alacak-verecek konulu belgelerde gerekse de darp, mülk veya arazi anlaşmazlığı gibi konularda aktif rol oynamışlardır. Böylelikle anlaşmazlıklar kimi zaman davalının davacıya ödemekte anlaştığı para ile kimi zaman şahitler vasıtasıyla suçun sübuta erip ermediği ispatlanmış ve açıklığa kavuşturulmuştur.

Sicillerden anlaşıldığı üzere ölüm soruşturmaları, gerek intihar ederek gerek kaza sonucu vefat eden kimseler hakkında yapılan soruşturmalardır. Bu soruşturmalar için mahkemede bir davacının bulunması gerekmemektedir. Soruşturma resen başlayıp vefat eden kişilerin ne şekilde vefat ettiği, kazaen, intihar yada başka bir şekilde vefat eden kimseler için yapılan inceleme ve soruşturmalarda, varsa tanıkların dinlenmesi, yakınlarının beyanları alınarak olay hakkında bilgi edinilmesi gibi çeşitli soruşturma usulleri takip edilip, olayda herhangi bir kişinin kusuru veya dahlinin olup olmadığı araştırılmış ve yapılan bu soruşturmalar şer'iyye sicil defterlerine kaydedilmişlerdir. XVIII. yüzyılda takip edilen bu usül günümüz ile benzer nitelikler taşımaktadır. Günümüzde de herhangi bir şekilde ölü bulunan kimseler hakkında şüpheli olabilecek bir durumun varlığı karşısında Cumhuriyet Savcısının talimatı ve kolluk görevlileri marifetiyle soruşturmalar yürütülüp, yine benzer şekilde varsa tanıkların dinlenmesi, yakınlarının beyanları, ölü muayene, otopsi, olay yeri incelemesi gibi usüller takip edilerek bu soruşturmalar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmaktadır.

Günümüzde Aile içi şiddet konularında Aile Mahkemelerinin verdiği önleyici tedbirlerden biri olan uzaklaştırma kararı XVIII. yüzyıl Ankara'sında da benzer şekilde uygulanabildiğini görmekteyiz. Babasına eziyet edip işlerini bozan gayri müslim tebaadan olan Kirkor, babasının şahitler vasıtasıyla bu durumu ispat etmesi, akabinde mahkemeden oğlu için uzaklaştırma kararı talep etmesi mahkemece yerinde görülüp, Kirkor babasından uzaklaştırılmıştır.

41 AŞS. 179, s.5, b13

KAYNAKÇA

- Aktüre, Sevgi (1984). "16. Yüzyıl Öncesi Ankara"sı Üzerine Bilinenler", Tarih İçinde Ankara Seminer Bildirileri, Eylül 1981, Ankara, TTK Yay, 1.
- Aydın, Mehmet Âkif (1989) 'Aile' TDVİA, C.2, s.196-200.
- Baykara, Tuncer (1991). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I (Anadolu'nun İdari Taksimatı). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Çağatay, Tahir, (1991) "Evli Çiftler Arası Münasebetlerin Bazı Tezahürleri Etrafında", Aile Yazıları IV, Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yay., s.115.
- Çınar, Hüseyin (1993). H.1020-1021 tarihli 13 numaralı Ankara Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirme, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekinci, E. Buğra (2006), İslam Hukuku Tarihi, Arı Sanat Yayınları, İstanbul.
- Ergenç, Özer (1980) 'XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler' Osmanlı Araştırmaları Dergisi, I/1 s. 85-108.
- Göyünç, Nejat (1967). "16. Yüzyılda Ankara", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 1 Ankara, 71-75.
- H.1203-1204 (M.1789) Tarihli 179 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicili.
- Halaçoğlu, Yusuf (1991). XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara, TTK yayınları.
- Kasaba, Reşat (1985), 'Geç Dönem Osmanlı Toplumsal Tarihi İçin Kaynak Olarak Mahkeme Sicilleri' Tarih ve Toplum sy. 14, s.121-125.
- Kayıran, Mehmet (1983) 'Şer'iyye Sicillerinin Askeri Tarih Bakımından Önemi', Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara, s. 131-143.
- Özdemir, Rıfat (1986). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özdemir, Rıfat (1991). "Ankara (Osmanlı Devri)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, C.3. s.204-209.
- Sargon, Erdem (1991). "İslam Öncesi Ankara", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara C.3. s.201-203.
- Yıldırım, B. Edanur, (2006). Ankara Sancağı'nın Tarihi Coğrafya Bakımından Yerleşme ve Nüfusu (1871-1907) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.